

İstanbul Barosu ?

ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ ÖNTASARI

ÖNERİSİ

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI
TÜSTAV

GİRİŞ

Yeni bir anayasa ile ilgili görüş ve düşüncelerin sağlıklı bir biçimde ortaya konulabilmesi, öncelikle bazı soruların özellikle de yöntem sorununun incelenmesine bağlıdır.

12 Eylül hareketinin 1924 ve 1961 Anayasalarında nitelikleri belirli devleti ve hukuk onun temel hukuk düzenini red amacı taşımadığı bilinmektedir. 12 Eylül den sonra yapılan tüm açıklamalarda Ulusal Kurtuluş hareketi ve onun önderi Atatürk'ün kurduğu Türkiye Cumhuriyeti Devletinden farklı bir devlet kurulması sözkonusu edilmemiştir. Böyle olunca bugün ülkemizde yeni bir devlet kurulması anlamını taşıyan yeni bir anayasa yapılması değil, kurulu devletin anayasasının değiştirilmesi hazırlığı yapıldığı kabul edilmelidir. Yani, teknik deyimle ile ortada asıl kurucu iktidar değil, "türev kurucu iktidar" mevcuttur denilebilir.

Kurulmuş bir devletin yapılmış anayasasını, devleti yıkmadan ve yeni bir hukuk düzeni getirmeden değiştirebilmek yetkisine sahip olan "türev kurucu iktidar" lar, buna ancak asıl iktidarın daha önce yaptığı anayasada saptanan kurallara, verilen sınırlara uyarak yapabilirler.

Demokrasilerde anayasaların yapılması ve değiştirilmesinde kullanılan bu ve benzeri yöntemlerle, kurulan anayasal sistemin yapısı, sağlığı ve ömrü arasında kesin bir bağlantı vardır. Bu hususu asla gözden uzak tutmak gerekli ve zorunludur. Aksi halde olumlu sonuç alınmayacaktır.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ DEVLETİNİN DAYANDIĞI TEMEL İLKELER:

Ulusal Kurtuluş Savaşından doğan Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve hukuk düzeni red edilip yerine başka bir devlet ve başka bir hukuk düzeni kurulması sözkonusu olmadığına göre, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kuruluşundan bu yana dayandığı temel ilkelerin saptanması bize en doğru yolu gösterecektir. Bu temel ilkeler saptandığında Anayasanın iskeleti kendiliğinden ortaya çıkacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti Devletinin dayandığı temel felsefe ve ilkelerin en özünü biçimde ortaya koyan belge kuşkusuz 1961 Anayasasıdır. 1961 Anayasasının başlangıç bölümünde açıkça belirtilen bu felsefe ve ilkelere göre:

TÜRKİYE CUMHURİYETİ DEVLETİ

- "Yurtta sulh, evrende sulh" ilkesini benimser (Barışçıdır)
- "Millî mücadele ruhuna" bağlıdır. (Ulusal Kurtuluşçu-antiemperyalisttir.)
- "Egemenliğin kayıtsız şartsız Milletle olması" nı esas tutar. (Demokratiktir)
- Atatürk Devrimlerine bağlıdır.
- İnsan Hak ve Hürriyetleri üzerine kurulmuştur. (Özgürlükçüdür.)
- Millî dayanışmayı, sosyal devleti, ferdin ve toplumun refahını gerçekleştirmek ve teminat altına almayı amaçlamaktadır. (Sosyal Adaletçidir)
- Hukuka bağlıdır.

s/2

Kuruluşundan bu yana devletin temelini oluşturan bu felsefe ve ilkeler kendiliklerinden O'nun yani devletin niteliklerini de belirlemiş olmaktadır. Nedir bu nitelikler? 1961 Anayasasının 2. maddesi bu nitelikleri açık ve özül bir biçimde göstermektedir. Bu maddeye göre devletin "Cumhuriyetin" nitelikleri; "İnsan haklarına" dayalı olmaktır, milli olmaktır, demokratik olmaktır, laik olmaktır, sosyal olmaktır ve nihayet hukuka bağlı olmaktır.

Gerçekte tüm bu ilkeler ve nitelikler ATATÜRKdevrimlerinin amacı, hedefidir. Bu bakımdan yalnızca 1961 Anayasasında değil Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşundan bu yana tüm anayasalarında, değişik sözcüklerle de olsaydı aynıdır. 1924 Anayasasında yer alan Cumhuriyetçilik, Ulusçuluk, Laiklik, Halkçılık, Devletçilik, Devrimcilik"umdeleri" aslında 1961 Anayasasında belirtilen temel ilke ve niteliklerden farklı değildirler.

Bu açıklamalarımız, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin temel ilke ve niteliklerinin kuruluşunda belirlendiği ve bunların anayasalarımızın hepsinde değişik sözcüklerle de olsa yer aldığını ve bunun bir anayasal gelenek haline geldiğini göstermektedir.

Tüm bu nedenlerle, bu temel ilke ve niteliklerle gerek sözlü gerekse özül ile bağdaşmayacak bir anayasa modelinin ülkemiz için söz konusu dahi olmayacağını, olmasının gerektiğini kabul etmek bir zorunluluktur.

SIYASAL REJİM VE SİSTEM SORUNU

Türkiye Cumhuriyeti Devletinin temelini oluşturan felsefe ve ilkeler ile bunlardan çıkan nitelikler, siyasal rejim ve sistem sorununu çözümlenmede yol gösterici, ışık tutucu birer rehberdirler. Bu noktadan hareketle Devletin kuruluşundan bu yana daima "çağdaşlaşma" eğilimi gösteren toplumumuz bakımından siyasal rejim tercihi "Özgürlükçü ve çoğulcu demokrasi"dir. Toplumumuzun bu gün vardığı aşamada bu tercihe ters düşecek "otoriter" karakterli sistemlere de yer yoktur. Türkiye Cumhuriyeti anayasalarının gelenekleri bir yana atılarak yürütme erkinin diğerleri karşısında güçlenmesi, adeta anayasal yapının odak noktası haline dönüşmesi sonucunu doğuracak düzenlemeler"Özgürlükçü ve çoğulcu demokrasi" ile kesinlikle bağdaşamayacaktır.

Böyle olunca sistem tercihi bakımından önümüze çıkan başkanlık, yarı başkanlık, ve parlamenter sistemden ilk ikisinin toplumumuzun yapısına ve anayasal geleneklerimize uygun düşmeyeceği kuşkusuzdur. Devletin kuruluşundan beri, hatta Atatürk döneminde dahi bu sistemlere itibar edilmemiştir. Hele, genel seçimle iş başına gelmesi öngörülmek üzere parlamentonun seçtiği bir başkanın te sil edeceği yürütme erkinin, diğer erkler karşısında güçlenmesinin" özgürlükçü ve çoğulcu demokrasi" rejimine taban tabana ters düşeceği kuşkusuzdur. Bu yönden, henüz anayasa hazırlanmadan kabul edilip yürürlüğe konulan yasalarla gerçekleştirilen yönlendirme son derece sakıncalıdır. Bu durum ileride çözümlenmesi olanaksız sorunlar yaratabilecektir.

s/3

TEMEL HAK VE ÖZGÜRLÜKLER:

Temel hak ve özgürlüklerle ilgili değerlendirmelerin de devletin yukarıda belirtilen temel ilke ve niteliklerinden kaynaklanması zorunluluktur. Bunun sonucu olarak, öncelikle sosyal devlet olma niteliği gereği sosyal ve ekonomik hak ve özgürlükler ile klasik hak ve özgürlükler eş değerde görülmeli ve tümü temel hak ve özgürlükler kavramına dahil sayılmalıdır.

21. yüzyıla girerken ülkemiz insanının her iki grup hak ve özgürlükler yönünden ileri düzeydeki toplumların insanları ile eşit haklara sahip olmalarını istemek ve Anayasada bunu vurgulamak Atatürk'ün "çağdaş uygarlık düzeyine erişme" hedefinin bir gereği sayılmalıdır. Bu açıdan Türk Anayasaları içinde en ileri düzenlemeyi gerçekleştirme onuruna sahip 1961 Anayasasından geri değil ancak ondan ileri bir değişim söz konusu edilmelidir. Geriye doğru bir değişim T.C. devletin temel ilkelerinden biri olan "Atatürk Devrimlerine bağlılık" ilkesine aykırı düşecektir. Çünkü, Atatürk devrimlerinden O'nun devrim anlayışından geriye dönmek mümkün değildir, olmamalıdır.

Hak ve özgürlükler, özgürlükçü ve çoğulcu demokrasi anlayışına (rejimine) tam anlamıyla uygun biçimde düzenlenmelidir. Özellikle kişi dokunulmazlığı ve kişi güvenliği, düşünce ve örgütlenme özgürlüklerine, savunma hakkına, sendika kurma, toplu sözleşme ve grev haklarına ilişkin düzenlemelerde tercih edilen rejime, O'nun ruhuna aykırı kısıtlamaların tamamen ortadan kaldırılması, bu hak ve özgürlüklerin tanım ve kapsamlarından Batı Demokrasilerinde geçerli ölçülerin esas alınması mutlak bir zorunluluktur. Sayılan hak ve özgürlüklerin, ileride özgürlükçü ve çoğulcu demokrasiye aykırı bir biçimde yeniden kısıtlanmalarını ve hatta belki de ortadan kaldırılmalarını önleyici açık ve katı hükümlere yer verilmesi gerekmektedir.

Kısacası, "yapılması gereken demokrasiyi, ama daha genişliğine kurmak" olmalıdır.

YASAMA, YÜRÜTME VE YARGI ERKLERİ:

Yukarıda değinildiği gibi yürütme erkini diğerleri karşısında güçlendirmeyi amaçlayan her türlü girişim, gerçekte "otoriter" bir rejim anlayışının sonucudur. Bu ise Türkiye Cumhuriyeti Devletinin yine yukarıda belirttiğimiz temel felsefesine, ilkelerine ve niteliklerine aykırıdır. Zira, Türkiye Cumhuriyeti, bir otoriter rejimin devrilmesi sonucu kurulmuştur. Her ne kadar kuruluş sırasında Meclis Hükümeti sistemini benimsemiş ve böylece erklerden birini (yasama erkini) diğer erklerden güçlü saymış ise de bu, gerçekte o günün şartlarında "otoriter" değil aksine demokratik bir çözüm yoludur. Ulusun temsilcileri oluşturduğu tüm meclise o da yalnızca Ulusal Kurtuluş Savaşı gibi son derece olağanüstü, devletin kuruluş aşamasında tanınan bu üstünlük gidererek yumuşatılmış ve parlamenter sistemin uygulamasına geçilmiştir. O dönemde "otoriter" bir anlayış egemen olsaydı bunun tamamen aksi kabulü ile yürütme erkini güçlendirme yoluna gidilirdi. Oysa kuruluştaki demokratik gelenek ve anlayış bunu engellemiştir.

s/4

Başlangıçtaki Meclis Hükümeti sisteminin giderek parlamenter sisteme dönüşmesi sonucu 1961 Anayasası da bu sistemi benimsemiş ve tüm gerekleri ile kurmuştur. Şimdi de bu sistemden ayrılması gerektiren hiçbir neden bulunmadığı gibi yukarıda açıklandığı üzere buna olanakda bulunmamaktadır. Öyle ise parlamenter sistem içinde Ulusa ait egemenliğin kullanımının yumuşan bir kuvvetler ayrılığı ve dengeli bir işbirliği ile erkler arasında bölüştürülmesi toplumumuzun bünyesine en uygun yoldur.

Ancak bu yol erkler arasında uygulamada ortaya çıkan çatışmayı önlemek için gerekli önlemlerin alınmasına engel de değildir. Bu açıdan, örneğin yürütmenin parlamentoyu fes etme yetkisinin koşulları yumuşatılarak yasama ile yürütme arasında meydana gelecek çatışmaya çözüm yolu getirilebilir. Böylece yasamanın yürütmeye güven oyu vermeye biçimindeki yetkisi, yürütmenin yasamayı feshetme yetkisi ile dengelendirilir. Ayrıca, yasama erkinin hızlı çalışmasını ve yürütmeye ayak uydurabilmesini sağlayacak düzenlemelere gidilebilir. Böylelikle de yürütmenin yasama aleyhine güçlenmesi sonucunu doğuran müdahalelere örneğin, kanun gücünde kararname çıkarma yetkisine gerek bırakılmayabilir.

Ne varki, yargı erkinin diğer erkler karşısında bağımsızlığını kısıtlayan, ortadan kaldıran her türlü düzenleme devletin temel ilke ve niteliklerinden biri olan "hukuka bağlılık" ilkesine, "hukuk devleti olma" niteliğine aykırı düşecektir. Temel hak ve özgürlüklerin de en büyük güvencesi olan, hukuka bağlılık ilkesi gereği yasamanın ve yürütmenin tasarruflarının yargı denetimine bağlı tutulması özgürlükçü ve çoğulcu demokrasi rejiminin de vasgeçilmez ve onsuz olmaz gereklerinden dir. Bu açıdan yasaların Anayasaya uygunluğunun denetimi ile yürütme organının işlemlerinin hukuka uygunluğunun denetimini kısıtlayıcı her türlü girişimden kaçınılmalıdır. Bu bakımdan hükümet tasarrufları yada takdir yetkisi gibi hukuk biliminin terk ettiği kavramların yeniden diriltilmeye alınması, son derece tehlikeli sonuçlar doğuracaktır.

BAROLAR'IN İLĞİ VE ÇALIŞMA ALANINA İLİSKİN DÜŞÜNCELER:

A-Sağlıklı bir toplumun temel öğelerinden biri, belki denen önemlisi adalettir. Adalet, tam ve mükemmel bir biçimde ancak "Hukuk Devleti" ile sağlanabilir. Adalatı dağıtan yargı'dır. Yargı, iddia ve savunmanın yardımı ile gerçeğin, haklıyı saptayacak, adalet dağıtacaktır. İddia ve savunma olmaksızın yargının tek başına bu işlevi gerçekleştirmesi ise olanaksızdır. Bu nedenler, savunmanın, yargının "onsuz olmaz" bir parçası olduğunu ortaya koyar.

Yargının adaleti dağıtma işlevini tam anlamı ile yerine getirmesi nasıl hiçbir etki ve baskı altında bulunmamasına, bağımsız olmasına bağlı ise, savunmanın tam anlamı ile yapılabilmesi, gerçekleşebilmesi de bağımsız olmasına bağlıdır. Ancak, savunmanın bağımsızlığı yalnızca bu görevi yapan avukatın bağımsızlığı ile sağlanamaz, bunun yanında avukatın bağlı olduğu meslek örgütü, barolarını bağımsızlığı da gerekli hatta zorunludur. Yürütme erkine bağlı, onun vesayetindeki Baroları bağımsız ve saymaya olanak yoktur. Yürütme erkine bağlı baro anlayışı, gerçekte yürü-

s/5

menin yargı üzerinde üstünlük kurma isteğinin dolaylı yolla-
rından biridir.

Savunmanın bağımsızlığından kaynaklanan bağımsız baro, yargı-
nın bağımsızlığı ile birlikte düşünülmeli ve gerçekleştirilmelidir. Bunun
en doğal yolu baroların bağımsız yargı erki içinde yer almalarının sağ-
lanmasıdır. Kısaca, kendi yasalarına, meslek kurallarına bağlı
olarak yöneticilerini kendi arasında seçecek, işlemleri yargı denetimine
bağlanacak bağımsız barolar, bağımsız yargı erki içinde düzenlenmelidir.

B- Barolarla ilgili görüşlerin saptanması, gerçekte savunmanın
tüm sorunlarının değilmesini de beraberinde getirmektedir. Bugüne değin
ülkemizde savunma hakkının özgürlükçü demokrasi anlayışına uygun bir bi-
çimde işlemediği, işletilmediği bilinen sorunlarında çözümü gerekli ve zorunlu-
dur. Nedir bu sorunlar? En önemli bir kaçısı şöyle sıralayabiliriz:

1- Ceza Yargılama Usulü Yasasının hazırlık soruşturması ile
ilk soruşturmanın gizli olduğu hükmünden kalkılarak savunmayı son sоруş-
turma aşamasına hapseden uygulamaya artık bir son verilmelidir.

Suçlama ile birlikte savunmanın da tüm olanaklarla bağlanması
kabul edilmelidir. Kişinin, gözaltına alınmış olsun veya olmasın, bir suç
isnadi ile sorguya çekilmesinden itibaren soruşturmanın tüm aşamalarında
bir avukatın hazır bulunmasını sağlayacak açık ve kesin hükümlere yer ve-
rilmesi ve bu yolla kişi dokunulmazlığı ve güvenliği ile savunma hakkının
gerçek bir güvenceye kavuşturulması yaşamsal önem taşımaktadır.

2- Suçlanan kişinin maddi durumunun el vermediği hallerde para-
sız olarak bir avukatın hukuki yardımından yararlanabilmesini sağlayıcı
hükümlerin de yer alması sağlanmalıdır. Bu yoldaki hükümler insan haklarına
ilişkin belgelerde ve bazı anayasalarda açıkça yer almıştır. Örneğin, İnsan
haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşmenin 6. maddesinin 2.
paragrafının c. bendi bu yolda açık hüküm getirmiştir. Avrupa Konseyi Bakan-
lar Komitesinin 2 Mart 1978 günlü 284. toplantısında kabul edilen 8 sayılı
"Adli Yardım ve Hukuksal Dağıtım Hakkında Karar" başlıklı metinde bu yön-
den üye ülkelere önerilerde bulunmaktadır.

A.B.D. Anayasasının 6. değişikliğinde, İtalyan Anayasasının
24/3. maddesinde, Japon Anayasasının 37/3. maddesinde Portekiz Anayasa-
sının 32. maddesinde de bu yolda açık hükümler vardır.

ANAYASADA YARILMASI GEREKEN DEĞERLENDİRMELER:

1961 Anayasasının 12 Mart döneminde yapılmış antidemokratik
değişikliklerden arındırılmış metni ve esprisi temel alınarak toplumun
gelişme dinamiği ve özlemlerine uygun yenilikler, Türkiye Barolar Birliği
genel Kurulunun 17-18 -19 Haziran 1977 tarihinde toplanan olağanüstü Ge-
nel Kurulunda kabul edilen öntasarıfda belirlenmiştir. 1961 Anayasasında
yer alan antidemokratik hükümlere ilişkin geniş bir rapor ekli olarak
sunulmuştur.

1136 sayılı yasanın tanıdığı yetkiye dayanılarak düzenlenen ve
Türkiye Barolar Birliği öntasarısında yer alan ilke ve kuralların bugün
içinde bulunduğumuz aşamada da Türkiye Barolarının ortak görüşü olarak
savunulması kanısında olduğumuzu bilgilerinize sunarız.

Saygılarımızla

İkinci Kısım
TEMEL HAKLAR VE ÖDEVLER
Birinci Bölüm
GENEL HÜKÜMLER

II- Temel Hakların özü :

Madde 11- Temel hak ve özgürlükler sınırlanamaz. Bu ilkenin istisnası olarak Anayasanın ayrıca belli ettiği sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygunluk koşuluyla ve yasa ile yapılabilir. Ancak kamu yararı , genel ahlak, kamu düzeni, sosyal adalet ve ulusal güvenlik gibi nedenlerle de olsa, Anayasanın belli ettiği durumlarda yasa ile yapılacak sınırlamalar, hak ve özgürlüklerin özüne dokunamaz.

İkinci Bölüm
KİŞİNİN HAKLARI VE ÖDEVLERİ

II- Özel hayatın korunması .

a) Özel hayatın gizliliği

Madde 15- Özel hayatın gizliliğine dokunulamaz. Adli kovuşturmanın gerektirdiği ve kanunla düzenlenen istisnalar saklıdır.

Kanunun açıkça gösterdiği durumlarda usulüne göre verilmiş hakim kararı olmadıkça, kimsenin üstü, özel kağıtları ve eşyası aranamaz. ve bunlara el konulamaz.

b) Konuk dokunulmazlığı.

Madde 16- Konuta dokunulamaz.

Kanunun açıkça gösterdiği durumlarda usulüne göre verilmiş hakim kararı olmadıkça konuta girilemez, arama yapılamaz ve buradaki eşyaya el konulamaz.

III- Seyahat ve yerleşme hürriyeti.

Madde 18- Herkes seyahat özgürlüğüne sahiptir; Bu özgürlük ancak salgın hastalıkları önleme amacıyla veya savaş durumunda kanunla sınırlandırılabilir.

Herkes dilediği yerde yerleşme özgürlüğüne sahiptir; bu özgürlük ancak salgın hastalıkları önleme amacıyla ve fiili savaş durumunda kanunla sınırlandırılabilir.

Yurtdaşlar yurda girme ve yurd dışına çıkma özgürlüklerine sahiptirler. Yurd dışına çıkma özgürlüğü hakim kararı olmadıkça sınırlandırılmaz.

IV- Düşünce ve inanç hak ve özgürlükleri.

a) Vicdan ve din özgürlüğü.

Madde 19- Herkes, vicdan ve dinî inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir. Kamu düzenine veya genel ahlâka veya bu amaçlarla çıkarılan kanunlara aykırı olmayan ibadetler, dinî ayin ve törenler serbesttir.

Kimse, ibadete, dinî ayin ve törenlere katılmaya, dinî inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz. Kimse, dinî inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz.

Din eğitim ve öğrenimi, ancak kişilerin kendi isteğine ve küçüklerin de kanunî temsilcilerinin isteğine bağlıdır. Kimse, Devletin sosyal, iktisadî, siyasî veya hukukî temel düzenini, kısmen de olsa, din kurallarına dayandırma veya siyasî veya şahsî çıkar veya nüfuz sağlama amacıyla, her ne suretle olursa olsun, dinî veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz. Bu yasak dışına çıkan veya başkasını bu yolda kışkırtanlar kanuna göre cezalandırılırlar. Dernekler yetkili mahkemece ve Siyasî Partiler Anayasa Mahkemesince temelli kapatılırlar.

b) Düşünce özgürlüğü

Madde 20- Herkes düşünce ve kanaat özgürlüğüne sahiptir; herkesin düşüncesini söz, yazı, resim, film, tiyatr, veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak serbestce açıklayıp yaymak, herkese açık olan kaynaklardan -hiçbir engelle uğramadan- bilgi edinmek hakkı vardır. Basın özgürlüğü radyo ve film aracılığıyla haberleşme özgürlüğü güvence altına alınmıştır. Sansür konulamaz.

Düşünce özgürlüğü sınırsızdır. Herhangibir nedenle düşünce özgürlüğüne sınır konulamaz.

VI- Basın ve yayımla ilgili hükümler .

a) Basın özgürlüğü.

Madde 22- Basın özgürdür ; sansür edilemez.Devlet,basın ve haber alma özgürlüğünü sağlayacak tedbirleri alır.

Basın ve haber alma özgürlüğü ancak genel ahlaki korumak, kişilerin haysiyet, şeref ve haklarına saldırmayı, suç işlemeye kışkırtmayı önlemek amacıyla bağli olarak kanunla düzenlenir. Yayın ya- sağı konulamaz.

Gazete ve dergiler, kanunun gösterdiği suçların iş- lenmesi halinde hâkim kararıyla toplatılabilir. Bunun dışında usul ne- denleriyle de olsa toplatma kararı verilemez.

e) Basın dışı haberleşme araçlarından faydalanma .

Madde 26- Kişiler ve siyasal partiler, basın dışı ha- berleşme ve yayın araçlarından faydalanma hakkına sahiptirler. Bu fay- dalanmanın koşulları ve yöntemleri demokratik ilkelere ve hakkaniyet ölçülerine uygun olarak kanunla düzenlenir. Kanun, halkın bu araçlarla haber almasını, düşünce ve kanaatlere ulaşmasını ve kamuoyunun serbest- çe oluşumunu engelleyici kayıtlar koyamaz.

VII- Toplantı hak ve özgürlükleri .

a) Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı .

Madde 28- Herkes, önceden izin almaksızın, silâhsız ve saldırısız toplanma veya gösteri yürüşü yapma hakkına sahiptir.

Bu hak, ancak kamu düzenini korumak amacıyla kanunla düzenlenebilir.

b) Dernek kurma hakkı.

Madde 29- Herkes önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sahiptir. Bu hakkın kullanılmasının düzenlenmesinde uygulanacak biçim ve yöntemler kanunda gösterilir.

Hiç kimse bir derneğe üye olmaya veya dernekte üye kal- maya zorlanamaz. Dernekler, kanunun belli ettiği durumlarda ancak hâkim kararıyla kapatılabilir.

VIII- Hakların korunmasıyla ilgili hükümler.

a) Kişi güvenliği.

Madde 30- Fikra I -Suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunan kişiler, ancak kaçmayı ve delillerin yokedilmesini veya değiş-

tirilmesini önlemek amacıyla ancak hâkim kararıyla tutuklanabilir. Tutuklanmasının devam etmesine karar verilmesi aynı koşullara bağlıdır.

Fıkra 4 - Yakalanan veya tutuklanan kimse, tutulma yerine en yakın mahkemeye gönderilmesi için gerekli ve her halde 24 saati geçmeyecek süre içinde hâkim önüne çıkarılır. Ve bu süre geçtikten sonra hâkim kararı olmaksızın gürriyetinden yoksun kılınamaz. Yakalanan veya tutuklanan kimsenin durumu hemen yakınlarına bildirilir.

Fıkra 5- Bu esaslar dışında işleme bağlı tutulan kişilerin uğrayacakları her türlü zararlar genel hükümlere göre devletçe ödenir.

c) Tabii yargı yolu .

Madde 32- Hiç kimse, suç işlemeden önce bağlı olduğu tabii hâkiminden başka merci önüne çıkarılamaz.

Bir kimseyi tabii hâkiminden başka bir merci önüne çıkarmayı amaçlayan ve bu sonucu doğuran yargı yetkisine sahip olağanüstü merciler kurulamaz.

d) Cezaların kanunî ve şahsî olması.

Zorlama Yasası.

Madde 33- (Son fıkraya şu cümle eklenecek)

Ölüm cezası verilemez.

Üçüncü Bölüm

SOSYAL VE İKTİSADÎ HAKLAR VE ÖDEVLER

V- Çalışma ile ilgili Hükümler.

e) Sendika kurma hakkı.

Madde 46- Tüm çalışanlar ile işverenler, önceden izin almaksızın, sendikalar ve sendika birlikleri kurma, bunlara serbestçe üye olma ve üyelikten ayrılma hakkına sahiptirler.

Sendika ve sendika birliklerinin tüzükleri, yönetim ve işleyişleri demokratik esaslara aykırı olamaz.

f) Toplu sözleşme ve grev hakkı.

Madde 47- Tüm çalışanlar, ekonomik ve sosyal durumlarını korumak ve düzeltmek amacıyla toplu sözleşme ve grev haklarına sahiptirler.

Grev hakkının kullanılması kanunla düzenlenir. Lokavt yasaktır.

X - Devletin iktisadî ve sosyal ödevlerinin sınırı.

Bu başlık altında yer alan 53 ncü madde antidemokratiktir. Bu nedenle kaldırılmalıdır.

Dördüncü Bölüm

SİYASİ HAKLAR VE ÖDEVLER

II- Seçme ve seçilme Hakkı.

Madde 55- Fıkra 1 - Kanuna göre reşit olan yurtdaşlar seçme ; yasal koşulları taşıyan yurtdaşlar seçilme hakkına sahiptirler.

III- Siyasî partilerle ilgili hükümler.

a) Parti kurma hakkı ve partilerin siyasî hayattaki yeri.

Madde 56- Fıkra 4- Bazı siyasal partilere devletçe yardım yapılmasını öngördüğünden antidemokratiktir. Maddeden çıkarılması gerektir.

b) Partilerin uyacağı esaslar.

Madde 57- Fıkra 2,3 - Siyasî partiler, gelir kaynakları ve giderleri hakkında Anayasa Mahkemesine hesap verirler.

Partilerin iç çalışmaları, faaliyetleri Anayasa Mahkemesine ne suretle hesap verecekleri ve bu mahkemece malî denetimlerinin nasıl yapılacağı demokrasi ilkelerine uygun olarak kanunla düzenlenir.

Vergi Ödevi .

Madde 61- Gerekçe bölümünde yazılı olduğu gibi, 22 Eylül 1971 tarihli Resmî Gazete ile yayınlanarak yürürlüğe giren 1488 sayılı kanunun getirdiği ek fıkra antidemokratiktir. Bu nedenle madde metninden çıkarılmalıdır.

Üçüncü Kısım

CUMHURİYETİN TEMEL KURULUŞU

Birinci Bölüm

YASAMA

A) Türkiye Büyük Millet Meclisi.

II- T.B.M.M. nin görev ve yetkileri .

a) Genel olarak

Madde 64 - Kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak, devletin bütçe ve kesin hesap kanun tasarılarını görüşmek ve kabul etmek, para basılmasına, genel ve özel af planına karar vermek T.B.M.M. nin yetkilerindedir.

b) Milletlerarası anlaşmaları uygun bulma.

Madde 65- Türkiye Cumhuriyeti adına yabancı devletlerle ve Uluslararası kurul ve kurumlarla yapılacak anlaşmaların onaylanması, T.B.M.M. nin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına bağlıdır.

İktisadî, ticarî veya teknik ilişkileri düzenleyen anlaşmalar, süreleri bir yılı aşmamak ve Devlet Maliyesi bakımından bir yüklenme getirmemek , kişi haklarına ve Türklerin yabancı ülkelerdeki haklarına dokunmamak koşuluyla, yayınlama ile yürürlüğe konabilir.

Türkiyenin taraf olduğu insan hak ve özgürlüklerini güvence altına alan uluslararası anlaşmalar Anayasa metni hükmündedir.

Usulüne göre yürürlüğe konulmuş uluslararası anlaşmalar kanun hükmündedir.

Uluslararası anlaşmalar her durumda, Cumhurbaşkanınca onaylanmadan önce yürütme tarafından Anayasa Mahkemesinin doğrudan denetiminden geçirilir.

B) Meclislere ait müşterek hükümler.

g) Ödenek ve yolluklar.

Madde 82- T.B.M.M. üyelerinin ödenek ve yollukları kanunla düzenlenir. Ödenegin aylık tutarı birinci derecedeki devlet memurunun aylığını ; yolluk da ödenegin yarısını aşamaz.

Ödenek ve yollukların en çok üç aylığı önceden ödenebilir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin aylık ve ödeneklerine her ne suretle olursa olsun yapılacak zam ve ilâveler, ancak bu zam ve ilâveleri takibeden milletvekilleri genel seçimlerinden sonra uygulanır.

Gensoru.

Madde 89- Gensoru yetkisi yalnız Millet Meclisindedir.

Milletvekillerce veya bir siyasî parti grubunca verilen gensorünergesinin gündeme alınıp alınmayacağı, birleşimden sonraki ilk birleşimden sonra görüşülür. Bu görüşmede ancak önerge sahibi veya önerge sahiplerinden biri, siyasî parti grupları adına birer milletvekili, Bakanlar Kurulu adına Başbakan veya bir Bakan konuşabilir.

Gündeme alma kararıyla birlikte gensorunun görüşme günü de belli edilir.

Gensorunun görüşülmesi, gündeme alma kararı tarihinden başlayarak iki gün geçmedikçe yapılamaz. Ve yedi günden sonraya bırakılamaz.

Gensoru görüşmeleri sırasında üyelerin verecekleri gerekçeli güvensizlik önergeleri ve Bakanlar Kurulunun görev isteği, bir tam gün geçtikten sonra onaylanır.

Bakanlar Kurulunun veya bir bakanın düşürülebilmesi üye tam sayısının salt çoğunluğuyla olur.

İkinci Bölüm

YÜRÜTME

VII- Millî Savunma.

b- Millî Güvenlik Kurulu.

Madde 111- Genel gerekçe bölümünde açıklandığı üzere Silahlî Kuvvetler Komutanı ile Kuvvet Komutanlarının ve Hükümet Üyelerinin bir bölümünden oluşan bu kuruluş parlamenter demokrasi ilkeleri ile bağdaşamayacağından antidemokratiktir. kaldırılması gerekir.

c- Yargı Denetimi :

Madde 114- İdarenin hiçbir eylem ve işlemi, hiçbir durumda yargı mercilerinin denetimi dışında bırakılamaz.

İdarenin işlemlerinden ötürü açılacak davalarda süre aşımı, yazılı bildirim tarihinden başlar.

İdare, kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür.

II- İdarenin kuruluşu

b) Memur teminatı.

Madde 118- Maddenin son fıkrası, asker kişiler hakkında eşitliğe aykırı düştüğünden antidemokratiktir. Kaldırılması gerekmektedir.

c) Memurların siyasal partilere girememeleri.

Madde 119- Memurlar ve kamu iktisadî teşebbüslerinin yönetim ve denetim işlerinde çalışanlar ve kamu yararına çalışan derneklerden özel gelir kaynakları ve özel imkânları kanunla sağlanmış olanların merkez kurullarında görev alırlar, siyasal partilere üye olamazlar. Memurlar ve kamu iktisadî teşebbüslerinde çalışanlar, görevlerini yerine getirirken, yurtdaşlar arasında siyasal kanaatlerinden ötürü herhangi bir ayırım yapamazlar.

Memurlar ve kamu iktisadî teşebbüslerinde çalışanlar sendika kurma, toplu sözleşme ve grev haklarına 46 ve 47 nci maddelerdeki ilkelere göre sahiptirler.

IV- Özerk kuruluşlar.

a) Üniversiteler.

Madde 120- Üniversiteler, ancak Devlet eliyle ve kanunla kurulur. Üniversiteler bilimsel ve idarî özerkliğe sahip kamu tüzel kişileri'dir.

Üniversiteler, kendileri tarafından seçilen yetkili öğretim üyelerinden kurulu organları eliyle yönetilir ve denetlenir.

Üniversite organları, öğretim üyeleri ve yardımcılardan, üniversite dışındaki makamlarca, hernesuretle olursa olsun, görevlerinden uzaklaştırılamazlar.

Üniversite öğretim üyeleri ve yardımcıları serbestçe araştırma ve yayında bulunabilirler.

Üniversitelerin kuruluş ve işleyişleri, organları ve bunların seçimleri görev ve yetkileri, öğretim ve araştırma görevlerinin üniversite organlarıncı denetlenmesi, bu esaslara göre kanunla düzenlenir.

Siyasal partilere üye olma yasağı, üniversite öğretim üyeleri ve yardımcıları hakkında uygulanamaz.

b) Radyo ve Televizyon idaresi ve haber ajansları.

Madde 121- Radyo ve Televizyon istasyonlarının idaresi, özerk kamu tüzel kişiliği niteliğinde kanunla düzenlenir. Kanunla, özerklik ve tarafsızlık ilkesini bozacak hükümler konamaz.

Her tür radyo ve televizyon yayımları çoğulcu demokratik ilkelere uygun olarak tarafsızlık ilkesine göre yapılır.

Radyo ve televizyon yönetimi, kültür ve eğitime yardımcılık görevinin gerektirdiği yetkilere sahip kılınır.

Devlet tarafından kurulan veya Devletten malî yardım alan haber ajanslarının tarafsızlığı esastır. Ve bunu sağlayacak önlemler kanunda gösterilir.

VI- Olağanüstü Yönetim usûlleri,

b) Sıkıyönetim ve savaş hali.

Madde 124- Savaş durumu, ciddi ve yaygın nitelik taşıyan ayıklanma olması nedeniyle Bakanlar Kurulu süresi bir ayı aşmamak üzere yurdun bir veya birden fazla yerinde veya heryerinde sıkıyönetim ilân edebilir ve bunu hemen Türkiye Büyük Millet Meclisine sunar. Meclis, gerekli gördüğü zaman sıkıyönetim süresini kısaltabileceği gibi tamamıyla de kaldırabilir. Meclisler toplanık değilse hemen toplantıya çağırılır.

Sıkıyönetim durumunda tabii yargı ilkesine aykırı işlemler uygulanamaz.

Sıkıyönetim ve genel olarak savaş durumunda, hangi hükümlerin uygulanacağı ve işlemlerin nasıl yürütüleceği, amaç ve nedene bağlı olarak özgürlüklere konacak kısıtlamaların nasıl olacağı ve savaş veya savaş gerektirecek bir durumun başgöstermesi halinde yurtdaşlar için konulabilecek yükümlükler kanunda gösterilir.

T.B.M.M.nin sıkıyönetim onaylama kararına karşı Anayasa Mahkemesinde açılacak iptal davaları 15 gün içinde karara bağlanır.

D-İktisadî ve Malî Hükümler.

II-Sayıştay ; Kamu iktisadî teşebbüslerinin denetlenmesi .

Bu başlık altında düzenlenen 1961 Anayasasının 127. maddesine eklenen ve Silâhlı Kuvvetlerin elinde bulunan Devlet mallarının denetlenmesinde ayrıcalık getiren 20 Eylül 1971 tarih ve 1488 sayılı yasayla eklenen 3. fıkra maddeden çıkarılmalı ve eski metne dönülmelidir.

Üçüncü Bölüm

YARGI

V. Mahkemelerin Kuruluşu.

Madde 136- Mahkemelerin kuruluşu, görev ve yetkileri, işleyişi ve yargılama usulleri kanunla düzenlenir.

VI. Savcılık

Madde 137- Kanun, Cumhuriyet Savcılarının ve kanun sözcülerinin özlük işlerinde ve görevlerini yapmalarında teminat sağlayıcı hükümler koyar.

Cumhuriyet Başsavcısı / Baş Kanun sözcüsü ve (Askerî Yargıtay Başsavcısı) (x) Yüksek Mahkemeler Hâkimleri hakkındaki hükümlere tabidirler.

VIII. Askerî Yargı.

Madde 138- Askerî Yargı, Askerî Mahkemeler ve Disiplin Mahkemeleri tarafından yürütülür. Disiplin mahkemeleriyle çalışmalarını savaş durumu ile sınırlı olmak üzere Askerî Mahkemeler asker kişilerin askerî olan suçlarıyla bunların asker kişilere aleyhine veya askerî mahkemelerde yahut askerlik hizmet ve görevleriyle ilgili olarak işledikleri suçlara ait davalara bakmakla görevlidirler.

Askerî mahkeme üyelerinin hâkimlik niteliğine sahip olmaları şarttır.

Savaş zamanında çalışan askerî mahkemeler asker olmayan kişileri ancak özel kanunda belirtilen askerî suçlarından ötürü yargılayabilirler. Askerî mahkemelerin savaş hallerinde hangi suçlar, hangi kişiler bakımından yetkili olduğu kanunla gösterilir.

Askerî yargı organlarının kuruluşu, işleyişi, askerî hâkimlerin özlük işleri, mahkemelerin bağımsızlığı, hâkimlik teminatı askerlik hizmetinin gereklerine göre özel kanunla düzenlenir.

(x)

Askerî Yargıtay kaldırılmadığı takdirde

B) Yüksek Mahkemeler

I.Yargıtay.

Madde 139- Yargıtay, adliye mahkemeleriyle savaş zamanında askerî mahkemelerce verilen karar ve hükümlerin son inceleme merciidir. Kanunla gösterilen belli davalara da ilk ve son derece mahkemesi olarak bakar.

Yargıtay üyeleri Yüksek Hâkimler Kurulunca, Yargıtay Birinci Başkanı ile İkinci Başkanları ve Cumhuriyet Başsavcısı, Yargıtay Büyük Genel Kurulunca üye tam sayılarının salt çoğunluğuyla ve gizli oyla seçilir.

Yargıtay Birinci Başkanıyla İkinci Başkanı, ve Cumhuriyet Başsavcısı'nın görev süreleri dört yıldır. Süresi bitenler yeniden seçilebilirler.

Yargıtayın kuruluşu, işleyişi, başkan ve üyelerinin ve diğer mensuplarının nitelikleri kanunla gösterilir.

II-Danıştay .

Madde 140- Bu maddenin son fıkrası asker kişilerin yönünden tabii yargı kuralına aykırı düşmesi, sivil yargının yetkisini daraltması, hukuk devleti ilkesine aykırı olması nedeniyle ve genel gerekçede açıklandığı gibi antidemokratik bulunmasından ötürü metinden çıkarılmalıdır. Maddeye şu fıkra eklenmelidir.

Danıştayca iptaline karar verilen işlemler gerekçeli kararın taraflara tebliği ile birlikte karar tarihinden itibaren ortadan kalkar.

Madde 141- Kaldırılması gerekir.

C) Yüksek Hâkimler Kurulu

I.Kuruluş.

Madde 143- Yüksek Hâkimler Kurulu 11 asıl ve 3 yedek üyeden kuruludur. Asıl üyelere 9 u ve yedek üyelere 2 si Yargıtay Genel Kurulunca kendi üyeleri arasından, asıl üyelere 2 si yedek üyelere 1 i Türkiye Barolar Birliği Genel Kurulunca kendi üyeleri arasından üye tam sayılarının salt çoğunluğuyla gizli oyla seçilirler.

Yüksek Hâkimler Kurulu, üye tam sayısının salt çoğunluğuyla kendi içinden başkanını ve bölüm başkanlarını seçer.

Yüksek Hâkimler Kurulu üyelerinin görev süresi dört yıldır. Süresi bitenler yeniden seçilebilirler.

Yüksek Hâkimler Kurulu üyeleri, görevleri süresince başka bir iş ve görev alamazlar.

Yüksek Hâkimler Kurulunun kuruluşu, çalışma usulleri, bölümleri ve bu bölümlerin görevleriyle toplantı ve karar yeter sayıları, Başkan ve üyelerinin aylık ve ödenekleri kanunla düzenlenir.

D) Anayasa Mahkemesi.

I-Kurulu

a) Üyelerin seçimi

Madde 145- Anayasa Mahkemesi 15 asıl, ve 5 yedek üyeden kuruludur. Asıl üyelere 6 sı Yargıtay, 5 i Danıştay Genel Kurulunca kendi Başkan ve üyeleriyle Cumhuriyet Başsavcısı ve Baş Kanun sözcüsü arasından üye tam sayılarının salt çoğunluğuyla ve gizli oyla seçilir. Bir üye Sayıştay Genel Kurulunca kendi Başkan ve üyeleri arasından aynı usulle seçilir. Cumhurbaşkanınca da 3 üye seçilir. Cumhurbaşkanı bu üyelere 2 sini Türkiye Barolar Birliği Genel Kurulunun tam sayısının salt çoğunluğuyla ve gizli oyla göstereceği 3 aday arasından seçer.

Anayasa Mahkemesi, kendi üyeleri arasından gizli oyla ve salt çoğunlukla dört yıl için 1 başkan, ve 1 başkanvekili seçer. Yeniden seçilmek caizdir.

Anayasa Mahkemesine asıl ve yedek üye olabilmek için 40 yaşını doldurmuş bulunmak ve Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay ve Sayıştayda Başkanlık, üyelik, Başsavcılık, Başkan sözcülüğü veya Üniversitelerde Hukuk ve İktisat ve Siyasî Bilim alanlarında en az beş yıl öğretim üyeliği veya onbeş yıl avukatlık yapmış olmak şarttır.

Anayasa Mahkemesine, Yargıtay 2, Danıştay ile Yasama Meclislerinin herbiri birer yedek üye seçerler. Yedek üyelerin seçiminde de usullerin seçimindeki usul uygulanır.

Anayasa Mahkemesi üyeleri, resmî ve özel hiçbir görev alamazlar.

II) Görev ve yetkileri.

Madde 147- Fıkra 1- Anayasa Mahkemesi, Kanunları, yasama meclisleri içtüzüklerini ve meclislerce verilen hertürlü kararların Anayasaya uygunluğunu denetler.

Fıkra 2- Askerî Yargıtayın kaldırılmasına bağlı olarak askerî Yargıtay üyeleri ile Askerî Yargıtay Başsavcısının yüce divan sıfatıyla yargılanmasını öngören deyimler fıkradan çıkarılmalıdır.

IV. İptal Davası .

a-Dava hakkı.

Madde 149- Cumhurbaşkanı , son milletvekili genel seçimlerinde geçerli oy sayısının en az % 5 ini alan veya Türkiye Büyük Millet Meclisinde temsilcisi bulunan Siyasî Partiler veya bunların Meclis grupları ; Yasama Meclislerinden birinin üye tam sayısının en az 1/6 tutarındaki üyeleri ; Yüksek Hakimler Kurulu, Yargıtay, Danıştay , Üniversiteler, Türkiye Barolar Birliği, kanunların , yasama meclisi içtüzüklerinin ve bu meclislerce verilen hertürlü kararların Anayasaya aykırılığı iddiasıyla Anayasa Mahkemesinde doğrudan doğruya iptal davası açabilirler.

V. Anayasa Mahkemesinin kararları.

Madde 152- Fıkra 1- Anayasa Mahkemesi kararları kesin-dir.

Fıkra 2- Anayasa Mahkemesince , Anayasaya aykırı olduğundan iptaline karar verilen kanun, içtüzük veya kararların iptal edilen hükümleri karar tarihinde yürürlükten kalkar.

Geçici Madde 21- Genel gerekçede gösterilen nedenlerle yürürlükten kaldırılmalıdır.